

Büyük davamız en medeni ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir.

Bu yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli bir inkılap yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için, fikir ve hareketi, beraber yürütmek mecburiyetindeyiz."

ATATÜRK

GİRİŞ

Atatürk, insanlık tarihinde çağ açan bütün büyük önderlerin ortak özelliklerine, 20. yüzyıl insan ve toplum yaşamının gerektirdiği biçim ve ölçülerde sahipti. Eserinin ortaya koyabildiği kadarı da, daha yapmak gerektiğini düşündüğü bölümleri de yaklaşan 21 yüzyıl koşullarında insanlığın artan ölçüde yöneldiği hâkelerdir.

Atatürk'ün kendisi, eserinin ne geniş kapsamlı sonuçları olduğunu, bu sonuçların uygar insanlıkça giderek daha güçlü bir biçimde özlemi duyulan sonuçlar olduğunu görmüş, bunu açıkça belirtmiştir de: Örneğin Aralık 1922'de Türk Devrimi'ni başka devrimlerle karşılaştırırken bunun "yalnız Türkiye" de değil, bütün dünyada önemle göz önüne alınmaya değer bir yenilik olduğunu vurgular.

Çağ Açıcı Önderliğin Temeli

Çağ açıcı toplumsal dönüşümlere öncülük eden, örgütleyen ve yöneten bütün büyük önderlerin ortak özellikleri, yaşadıkları dönemin birikimiyle sınırlı olmakla birlikte, bilimsel yöntemin gereklerine uygun düşünme ve davranma olarak özetlenebilir. Çünkü hepsi de, ancak akla seslenmekle insanların gönüllü katılımını kazanabileceklerini kavramış kişilerdir.

Atatürk'ün de Türk toplumuna getirdiği en kalıcı, en hayat verici ilke; onurlu ve gönençli bir gelecek için en güvenilir ilke "yaşamda en doğru yol gösterici bilimdir" ilkesidir.

"Ulusal yaşamın dayanağı, ulusal gücün kaynağı olan bilim ve araçlar, ancak çağdaş uygarlıkta bulunabilir" der.

Önemli olan "bilim" kavramının doğru, yani yeterli ve geçerli olarak kavranmasıdır. Bu yapıldığında görülecektir ki Atatürk'ün yalnız yaptığı ve yapmak istediği işler bilimin ve teknolojinin gerekleri olmakla kalmıyor; bundan daha da önemlisi, O'nun önderlik yetisi ve gücü de bilimsel yöntemin gereklerine uymasından kaynaklanıyor.

Bu derin özû kavrayanlardan Fransız insan-

ATATÜRK VE BİLİMSEL YÖNTEME UYGUNLUK

Prof. Dr. Özer Ozankaya

cı (humaniste) düşünür Georges Duhamel, Atatürk ve Devrimi için bakın ne yazıyor:

"Ne Cromwell, ne Robespierre, ne Lenin ve ardından gelenler, önderlik ettikleri ulusu bilim felsefesi, düşünce yöntemi, kısacası geleceğini değiştirme yoluna götürmeğe kalkışmamışlardır... Türkiye Mustafa Kemal'in itmesiyle kendisine yalnız becerikli işçiler değil, aynı zamanda mühendis ve teknisyenlerin de gerekli olduğunu anladı; ama şunu da iyice kavradı ki teknisyen ne denli becerikli olursa olsun merdivenin ancak sonradan bir önceki basamağında yer alır ve uygulayıcıları sağladıktan sonra, işler ancak bilim filozoflarının, yöntem kurucularının sözlerine uyarlanarak yapılmak gerekir.

Bütün insanlığın içinde çırpındığı uygarlık bunalımının karşımıza çıkardığı en ciddi sorun, modern bilimin sağladığı güçlü araçların kullanılması sorunudur...

Mustafa Kemal'in geniş bir yalnızlık çemberiyle çevrilmiş olduğunu söylüyorsam, yalnız siyasal ve toplumsal değil, aynı zamanda töresel ve düşünsel, sonuç olarak felsefi ve dinsel olan şaşırtıcı devrimin programını kendisinin, evet adeta yalnız kendisinin yapmış olmasındandır."

BİLİM NEDİR?

Atatürk'ün dünya, toplum ve insan anlayı-

şında bilimi felsefe ve sanatla kucaklaşan bo-yutlarıyla kavramakta olmasının büyük önemi vardır. Bu önemi belirtebilmek bakımından "Bilim nedir?" sorusunu yanıtlamak uygun olacaktır.

Bilim herhangi bir alanda, herhangi bir zaman noktasında birikmiş olan bilgiler yığını olmaktan çok daha fazla, doğru düşünmenin, güvenilir ve geçerli neden-sonuç bağlantıları kurmanın yöntemidir. Bilimi bütün insanlığın saygın tutmasının dayanağı, güvenilir ve geçerli yöntem ilkelerine sahip oluşudur.

Bu ilkeleri özetle belirterek Atatürk'ün düşünce yapısının sağlam temellerini gösterebiliriz.

A. Nesnellik İlkesi ve Atatürk

Bilimin temel bir yöntem ilkesi, "olan", gözlemlenmek, bizim özelemlerimize ya da çıkarlarımıza ters de düşse "olana doğrulukla bağlı kalmaktır "olan" ı saklamamaktır, bozmamaktır.

Atatürk özellikle toplum bilimlerinin temelini oluşturan, kendisinin de çok geniş incelemelerde bulunduğu tarih alanıyla ilişkisini kurarak nesnellik ilkesine çok özlü bir tanım getirmiştir :

"Tarih yazmak tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan yapana doğrulukla bağlı kalmazsa, değişmeyen gerçek insanlığı şaşkırtacak bir nitelik alır."

"Doğayı ve gerçeği tanıyıp bilenler elinde geldiğince üyesi olduğu ulusu aydınlatmayı... en büyük insanlık görevi bilmelidirler."

B. Somutluk İlkesi ve Atatürk :

Olaylar, ortaya çıktıkları yerin ve zamanın özellikleri içinde biçimlendikleri için, yalnızca onlara ilişkin kuramsal genellemelerle yetinilemeyeceği, onları aynı türe giren başka olgulardan benzersiz kılan bu özgünlükleriyle de kavramak gerektiği büyük önem taşır. Çünkü örneğin hiç bir ekonomik kalkınma hareketi bir başkasının tıpkı benzeri değildir; hiç bir bağımsızlık hareketi bir başkasıyla özdeş değildir. Hatta doğum, hastalık, hava koşulları... gibi doğa olaylarının da aynen yinelenmedikleri bilinmektedir. Öyleyse her olgu kendi türüne giren başka olgulardan benzersiz olan yöntemleriyle de birlikte ele alınmalıdır ki, o alanda yapılacak işlemler istenen sonucu verebilsin. Bu, o konuda varılmış olan kuramsal genellemelerle yetinilmemesi gereğini ortaya koyar.

Atatürk bütün girişimlerinde karşılaştığı sorunları hem genel nitelikleriyle, hem özgün

yönleriyle inceden inceye tanımaya büyük önem vermiştir. Kendisi de birçok kez bu özelliğini dile getirmiştir.

Örneğin aydınlarımızın davranışlarına ilişkin uyarısına bakalım:

"Aydın sınıfla halkın düşünüş ve hedefi arasında doğal bir uygunluk olmalıdır... aydınların içinde çok iyi düşünenler vardır. Ama genellikle şu yanlışımız da vardır ki araştırma ve incelemelerimize dayanak olarak çoğunlukla kendi ülkemizi, kendi tarihimizi, kendi geleneklerimizi, kendi özelliklerimizi ve gereksinimlerimizi almayız. Aydınlarımız belki bütün başka ulusları tanıır, ama kendimizi bilmeyiz."

Atatürk hiç bir durumu "talih" ile açıklamayı kabul etmez. "Talihi" kabul etmemesi, "somut gerçeğin bilgisini yeterince elde etmek" gereğine verdiği büyük önemle açıklanabilir. Şöyle diyor:

"Talihin temeli, uygulama olanağı bulunan konularda düşünüp taşındıktan sonra işe başlamak... Akla uygun şeyleri izlemek gerekir." "Değişmelerin sabit ve durağan kuralları yoktur."

Bir gün kendisine "Ya sizi Erzurum Kongresine başkan seçmeseydiler?" sorusu yöneltildiğinde, hiç duraksamadan "Bir yenisini topladık" yanıtını vermiştir.

Bu yürekliliğini, hiç bir kişisel çıkar gözetmeksizin kendisini ulusunun hizmetine adanmışına olan güveninden aldığı kadar, karşısındaki dev boyutlu sorun için düşündüğü çağ-açıcı, gönüllü katılım sağlayıcı çözümleri çok uzun yıllar boyunca, çok zahmetli gözlemlerden, düşünelerden ve irdelenmelerden geçirmiş olduğu gerçeğinden de alıyordu.

"... Ben düşündüklerimi önce ulusun arzusunda, ihtiyaç ve yeteneğinde görmeyi şart sayan ve bunu gördükten sonra ancak uygulamaya kendimi yükümlü bilen bir insanım. Her insanın men'ur olduğu toplum için düşündüğü bir fikir olabilir. Ama sağını solunu düşünmeden söylenmiş sözler... uzun uzun ve derin denemelerle incelenmedikçe fil alanına çıkmazlar... Ben taa çocukluğumdan beri bu davâyı düşünmüş bir adamım."

Kuramsal Bilginin Değeri :

Ancak, Atatürk somut gerçeği özgünlükleriyle tanımının vazgeçilmezliğini vurgulamakla birlikte, kuramsal bilginin gereksizliği gibi bir anlayışta da değildir.

Kuramsal bilgi herhangi bir konuda belirli bir zamanda geçerli sayılan genellemelerden

oluşur. Bu genellemeler insanlara, tanımak istedikleri herhangi bir olguyu bütünlük içinde, görünür görünmez etkenleri ve öğeleriyle, karşılıklı düzenli bağlantılarıyla birlikte kavramak claracağını verir.

Atatürk olguları bu düzenli bağlantılarıyla ele alma zorunluluğunun tam bilincindedir:

"Yolunda yürüyen bir yolcunun yalnız ufku görmesi yeterli değildir. Kesinlikle ufkun ötesini de görmesi ve bilmesi gereklidir." Kendisinin de bu tutumu izlediğini belirtir:

"Birinci Dünya Savaşında bir ordunun başındaydım. Türkiye'de başka ordular ve onların komutanları vardı. Ben yalnız kendi ordumla değil, öteki ordularla da ilgileniyordum. Birgün.. yaverim dedi ki: "Niçin size ait olmayan sorunlarla uğraşıyorsunuz?" Cevap verdim: Ben bütün orduların durumunu bilmezsem, kendi ordumu nasıl yöneltip yöneteceğimi belirleyemem. Bir devlet ve ulusu yönetme durumunda bulunanların sürekli gözönünde tutmaları gereken sorun budur."

Ama bunun güçlüğü, bunu aşmak için dizgesel (sistematik) bilginin gereğini bilmektir: Askerlik alanından verdiği örnek çok canlıdır:

"Bir tümene komuta ederken olanak ölçüsünde bütün tümen birimlerini gözönünde birleştirmek ve yönlendirip yönetmek olanağına malik olan deneyimsiz bir komutan, iki üç tümenin görüşünden uzak mevzilerde savaşmasını yönetmeye mecbur olduğunda, kendi kendine, "ben hangi tümenin yanında bulunayım? Çnun mu, bunun mu? Orada mı, burada mı?" diye sorar. Hayır Ne orada bulunacaksın, ne burada. Öyle bir yerde bulunacaksın ki, hepsini yöneteceksin. "O zaman ben hiç birini gereğince göremem" der. Tabii göremezsin, akıl ve kavrayışınla görmek gerekir".

"Akıl ve kavrayışla görmek" Bunu kuramsal bilgi kolaylaştırır.

Ama Atatürk kuramsal bilginin yenilenmeye, değişmeye açık olması gereğini de bilmekte, hele "doktrin" biçimini almasına kesinlikle karşı çıkmaktadır. O'nun "kuramsal bilgi"yi değerlendirdiği tıpkı Mazaryk'in, Whitehead'ın, Justus von Liebig'inkine benzer.

Mazaryk: "Kuramlar, bilim ağacının gövdesini bir süre besledikten sonra kuruyup düşen yapraklar gibidir" der.

Whitehead: "Herhangi bir açıklama, uygulamada karşılaştığı sorunları çözmek doğrultusunda ilerlemiyorsa, ömrü bitiyor demektir" görüşündedir.

Justus von Liebig de "Bilimin gerçekten ilginç olmaya başladığı ilk nokta, açıklama gücünün bittiği yerdir." demektedir. Her üç düşünür de bilimin sürekli araştırmayı gerektirdiğini, bilimde "son noktanın konması"ndan söz edilemeyeceğini belirtmektedir.

Uygarlığın Batı'daki gelişmelerini olduğu kadar, kendi toplumunun kalıcı kültür değerlerini de çok iyi kavramış olan Atatürk, kuramsal açıklamaların bu tür sınırlarını biliyordu. Nitekim söylev'de aynen şöyle der:

"Programımız, karşı çıkanların gördükleri ve bildikleri biçimde bir kitap değildi. Ama temelli ve işlemsel (amelî) idi. Biz de uygulanmayacak düşünceleri, kuramsal bir takım ayrıntıları yaldızlıyarak bir kitap yazabilirdik. Öyle yapmadık. Ulusun maddî ve manevî yenileşme ve gelişme yolunda yapılacak işlem ve eylemlerle sözlerin ve kuramların önünde gitmeği öğördük."

Özetle, Atatürk esas olarak yaşamın kitapları izlemediğini, kitapların yaşamı izlemek durumunda olduğunu biliyor ve belirtiyordu.

C. Bilmediğini Varsaymak

Atatürk bilimsel yöntemin bir başka geçerlilik ölçütü olan, "bildiğini bir an için bilmiyor varsayıp, yeniden doğrulamasını yapma" gereğini özenle gözeten bir düşünce yapısına sahiptir.

Çünkü yanılmak her zaman olasıdır.

Doğruyu elden geldiğince eksiksiz kavrama çabası demek olan bilimsel çalışma, araştırmacının kendi algılayma ve kavrama gücünün sınırlılığını gidermek üzere hem konuyu yeniden inceleyip bilgilerini sınamalı, hem de başka uzmanların konuyu algılayış ve kavramlaştırmasını gözden geçirmelidir.

Atatürk 1914-1919 yıllarına ilişkin anılarında Mondros silah bırakışmasından sonra belli bir karara varmış olduğu halde neden 4-5 ay süreyle İstanbul'da kaldığını, bu süreyi nasıl değerlendirdiğini açıklarken, tam da bu ilkeye uygun düşünüp davrandığı görülüyor:

"Bir kararım varken onu niçin uygulamıyorum? ... Hemen söyleyeyim ki, ağır ve kesin bir karar uygulanmaya başlandıktan sonra, keşke bu yanımı da düşünseydim, belki bir çıkar yol bulurduk yeniden bunca kan dökmeğe.. gerek kalmazdı, gibi duraksamalara yer kalmamalıdır. Böyle bir duraksama karar sahibinin vicdanında kanayan bir nokta olur ve onu yaptığının doğruluğundan da kuşkuyla düşürür. Bundan başka birlikte çalışacak olanlar, yapılandan

başka bir şey yapılmak olasılığı kalmadığına inanmalı idiler. İşte benim mütareke sırasında dört-beş ay İstanbul'da kalışım yalnız bunun içindir.

... Düşünce hazırlıklarında alçak gönüllülikle çalışmak, kendini silmek, karşısındakinde içtenlikle bir inanma duygusu uyandırmak gerekir."

"Bilmediğini varsaymak" ilkesi, insanı sürekli soru sormaya, araştırmacı olmaya yöneltir. Atatürk'ün özgürce araştırmacı bir düşünce yapısına genç yaşından beri açıkça tanık oluyoruz. 1909 yılında von der Golte Paşa Selânik'e geleceği zaman yapılacak manevralara temel olacak programı Mustafa Kemal hazırlar. Osmanlı paşaları "Goltz paşa bize ders vermeğe geliyor, bizden ders almaya değil" itirazını yükseltirken O, "Türk kurmay ve komuta heyetinin kendi yurtlarını nasıl savunmak gerektiğini gösterebilmeleri elbette önemlidir." diyebilmektedir.

Bu araştırmacı, soru sorucu, her türlü toktriner saplantıları önleyici düşünsel tutumun temel önem taşıdığını öğretmenlere de sürekli hatırlatmış, bunu eğitim mesleğinin temeli yapmalarını istemiştir:

"Ulusal kültürümüz uygar ilkelerle ve özgür düşüncelerle beslenip güçlendirilmelidir. Bu çok önemlidir, özellikle dikkatinizi çekerim: korkutma temeline dayalı ahlâk, bir erdem olmadıktan başka güvenilebilir de değildir."

C. Birimsel ve Bütünsel; Tarihsel ve Ezamanlı Bakışları Bütünleştirme Gereği:

Atatürk "toplum" ve "birey" gerçeklerinin birliktelliğini çok iyi kavramış, eserinde bu olguya gerekli yeri tanımıştır.

Bir yandan: "Bireyler düşünür olmalıdır." der.

"Bireyler düşünür olmadıkça bir toplumu iyi ya da kötü yöne herkes yöneltebilir. Onun için biz örgütümüzde (Müdafaa-i Milli'de) işe köyden ve mahalleden, yani bireyden başlıyoruz. Çünkü asıl aşağıdan yukarıya, temelden çatıya yükselen bir yapı sağlam olur..."

Ancak Atatürk, "insanların zorunlu olarak birlikte yaşama yeteneğine sahip yaratıklar olduğunu" da hep gözönünde tutar." toplumun içinde birlikte yaşamak insanı zorunluluğundan dolayı ortak bir toplumsal duygu vardır." "Bir toplumun kesinlikle bir ortaklaşa düşüncesi vardır. Eğer her zaman anlatılıp açığa vurulmuyorsa bundan onun yokluğu sonucu çıkarılmamalı-

dır... varlığımızı, bağımsızlığımızı kurtaran bütün hareketler ulusun ortak hareketlerinin, isteğinin, kararlılığının açıkça ortaya çıkan yüksek belirşlerinden başka birşey değildir."

Bunun gibi Atatürk devleti, siyaseti, hukuku, eğitimi, ve genel olarak kültürü laikleştirmekle de toplum yaşamındaki bütünlüğü gözetmiş, toplumu çifte-ölçülülük gibi tutarsızlıklardan sakınmak gereğine dikkat etmiştir. Böylece laiklik Atatürk devrimlerinin bağ-dokusu, genel niteliği olarak belirginleşmiştir.

D. Kavramlaştırma Gereği:

Bilimsel düşüncenin bir geçerlilik ölçütü de baş vurduğu kavramları açık ve yeterli biçimde tanımlayabilmesidir. Çünkü her açıklayıcı sistemde kullanılan tüm sözcükler, kavram olarak belirlenen az sayıdaki sözcüklerin ekseninde gerçekleşen (o sistemde kastedilen) anlamlarına kavuşmaktadırlar. Bu nedenle her açıklayıcı düşünce sistemi, kavramlarını herkesin aynı biçimde anlayabileceği bir açıklık ve kesinlikle tanımlamalıdır.

Atatürk'ün düşüncesine uyumlu bir dünya görüşü bütünlüğü kazandıran bir özelliği de kavramlarını böyle doyurucu tanımlara kavuşturabilmiş olmasıdır. Bu kavramlar yaşamın anlamı, tarih, ulus, ulusçuluk, toplum, devlet, özgürlük ve demokrasi, çağdaşlaşma, ekonomi, devletin ekonomik işlevleri, eğitim, bilim, toplumsal güvenlik, iç ve dış barış, insan sevgisi... gibi gerçek bir dünya görüşünün kapsamıyla orantılı genişlikte bir alanı kavramakta, yine onunla orantılı derinlikte ve özde tanımlara ulaşmış bulunmaktadır.

SONUÇ

Özetle bir sonuç çıkaracak olursak Atatürk, insanlığın bağımsız, demokratik bir toplum örgütlenme alanındaki kültürüne kalıcı yol gösterici katkı değerinde bir dünya, toplum ve insan anlayışına sahiptir. Bu dünya görüşünün uygulamaya geçirilmesinin sorumluluğunu da kendisi üstlenip, üstün bir siyaset ve yönetim sanatı örneği sergiliyerek ömrünün elverdiği ölçüde gerçekleştirmiştir.

O'nun günümüz için de geçerli bir önder olma gücü, düşüncesini ve eylemini bilimin güvenilirlik ve geçerlilik ölçülerine titizlikle uymasından kaynaklanmaktadır. Çünkü her gerçek önderin özelliği olan ve bu ölçülerin doğal gereği olan engin insan sevgisi ve özgürlük tutkusu, Atatürk'ü bilimi tek kılavuz almaya yöneltmiştir.